

Szűcs Judit

ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSOK AZ UTÓBBI HÚSZ-HARMINC ÉVBEN AZ ALFÖLDÖN

A zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ és annak részeként a múzeum 2003-ban megszervezte a XIII. néprajzi tanácskozást *Újítások, korszerű technikai lehetőségek a néprajztudomány szolgálatában* témára. Ezek között a második téma *Újítások, korszerű technikai lehetőségek a néprajztudomány szolgálatában – kiállítások, gyűjtemények felújítása* címen szerepelt. Ez a kérdés a tanácskozást meghirdető intézmény számára az állandó kiállítás felújítása közben vált időszervé. A tanácskozás meghívóját jelen sorok írója, egyben a csongrádi múzeum igazgatója, az általa vezetett intézmény új állandó kiállítása megrendezését követő évben kapta. Ebből a helyzetből adódott a témának – a címben jelzett megszorításokkal történt – kiválasztása.

Egy, a közelmúltban végzett felmérés szerint a magyarországi múzeumok nyolcvan százalékában harmincévesnél idősebb kiállításokat nézhetnek meg a látogatók. (Balázs György a *Fotók a néprajzi muzeológiában* című konferencián elhangzott előadásában közölte ezt az adatot.) A múzeumok húsz százalékában, egyötödében van újabb kiállítás. Nézzük meg, hogy az alábbiakban példaként kiválasztott alföldi múzeumokban hogyan érvényesül a statisztika. Bemutatok olyanokat is, amelyek régi állandó kiállításait megtartották, esetleg felújították, felfrissítették; majd olyat, amelyben készülnek újat készíteni. De néhány adattal szerepeltetek olyan intézményeket is, melyekben az elmúlt években vagy éppen 2003-ban nyitottak új állandó kiállítást.

A kiállítások bemutatásához, adatolásához készült egy kérdőív. Ezt a kérdőívet, adatlapot megküldtem néhány igazgató – és többségében néprajzos – kollégának. Az adatlap 14 pontból, egységből áll. A földolgozásban a fontosabbnak – esetenként jellemzőnek – ítélt válaszokat használtam föl. Az adatlap feldolgozása közben szerzett kérdezős rutinnal újabb kollégákat már csak szóban interjúvoltam meg. (Nem vállalkoztam arra, hogy szociológiai mintavétellel vizsgálatot végezzek. Olyan muzeológusokat, igazgatókat kérdeztem meg, akik munkáját régről ismertem vagy a rövid ismeretség alapján [fiatalok esetében] is hitelesekké váltak közléseik.) Elsősorban adatok közlését, közvetítését, majd bizonyos mértékű összegezését tartottam feladatommak. A kollégáknak az adott időszakban és anyagi, személyi feltételek között az intézmé-

nyük állandó kiállítása ügyében hozott döntését elfogadom, az olvasó számára közvetítem.

Régi, tizen-, huszon-egynéhány éve álló kiállítást láthatunk például *Baján, Kalocsán, Kiskunfélegyházán, Kiskunhalason, Szegeden* és *Szentesen*. (A dőlt betűvel frott városok múzeumának állandó kiállításáról lesz szó részletesebben.)

Az utóbbi időszakban megújított, fiatalnak számító állandó kiállítások *Jászberényben, Tiszafüreden és Túrkevéen* vannak. 2003-ban nyílt kiállítás *Békcsabán, Mezöberényben és Nagymágocson*.

Néhány fiatal néprajzos (Illés Péter – Szombathely, Frazon Zsófia – Pécs, Szilágyi Dániel – Százhalombatta) terve, elképzelése, időszaki kiállítása szerepel az alábbiakban.

Új állandó kiállítást terveznek néhány éven belül megnyitni Hódmezővásárhelyen, Makón, Orosházán, Szegeden és Szentesen is. (Ezek tervei most, 2003 őszén, telén alakulnak, ezekre nem térünk ki részletesen.)

Nézzük meg részletesebben a bevezetőben jelzett, régi állandó kiállításait megartó múzeumokat.

BAJA

Türr István Múzeum – az igazgató, korábban néprajzkutató dr. Solymos Ede, majd a történész dr. Kóhegyi Mihály, újabban a szintén történész dr. Merk Zsuzsa. Ez utóbbi szóbeli közlése mellett szenvedélyes hangú esszéjét is felhasználtam. Állandó kiállításaik:

Élet a Dunán

Rendezte Solymos Ede 1984-ben.

Néprajzi csoportok Baja környékén

Rendezte Sojka Emese 1989-ben.

Merk Zsuzsa megfogalmazása szerint a látványos és magas szakmai színvonalú kiállításokat, melyek évtizedekig is állhattak volna, 1994-ben az épület fődémszerkezetének életveszélyessé válása miatt le kellett bontani. 1996-ra a millicentenáriumra, egyben Baja várossá nyilvánításának 300. évfordulójára megnyíltak a régi kiállítások pályázatokból és jelentős belső, múzeumi társadalmi munkával, és elkészült fél-állandóként a várostörténeti kiállítás. Ez utóbbi napjainkban is áll. Címe:

Baja 300 éve város

A bontás és újra felállítás kálváriáját részletesen az igazgatónő írta meg a már említett esszéjében. Erről itt részletesebben nem akarok szólni. Gráfik Imre a bajai kiállításokról elismerően szól, egyben – általános, elméleti kérdések felvetése mellett – új állandó kiállítás megrendezését tartja szükségesnek.

KALOCSA

Viski Károly Múzeum – igazgató, néprajzos muzeológus Romsics Imre (Adatközlő: írásban és szóban az igazgató.)

Állandó kiállításai:

Az ásványok és az élet

Kalocsai éremgyűjtemény

Népek, életformák, hagyományok a kalocsai Sárközben

Rendezte: dr. Bárth János néprajzkutató, a korábbi igazgató az 1980-as évek elején. A harmadik, a néprajzi kiállítás meghatározó, látványos része a kalocsai szállások népviseletét bemutató lakodalmas menet.

Az 1980-as évek elején rendezett kiállítást az utóbbi években saját erőből felújították. (Ez tisztítást, tárgyszerkeztést jelentett.) A többi állandó kiállítással együtt a további nyitva tartásra a múzeum vezetése és az Év Múzeuma 2003 pályázatot elbíráló bizottság is megfelelőnek találta.

Az állandó kiállításról szóló frott anyag:

KISKUNFÉLEGYHÁZA

Kiskun Múzeum – igazgató, történész muzeológus Bánkiné dr. Molnár Erzsébet

(Adatközlő telefonon Mészáros Márta múzeumpedagógus.)

Állandó kiállítások:

Megőrződött múlt – régészeti

Kiskunfélegyháza évszázadai – helytörténeti, néprajzi

A témák, korszakok: A régészet tart a középkorig, a történet kezdődik a török korról. Néprajzi egységként értelmezhető a félszilaj pásztorkodás bemutatása. Az életmódot és a szokásokat együtt jelzi a karácsonyi asztal. A mezővárosi kisipart a kovács, a szücs, a szíjgyártó, a kékfestő és a mézeskalácsos műhelyrészletek idézik.

A nyitás időpontja: 1993-ban, a város betelepülésének évfordulójára még a költségvetésből történt Fazekas István igazgatása alatt. (Ebben az időszakban már ritka ez a pénzügyi megoldás.) Tíz éve áll, további nyitva tartásra alkalmasnak tartják.

KISKUNHALAS

Thorma János Múzeum – igazgató, néprajzos muzeológus Szakál Aurél

(Adatközlő írásban az igazgató.)

Állandó kiállítások:

Halas, a kiskun mezőváros

Udvari kiállítási színpad

Magyarországi pénzek, kiskunhalasi érmek, jelvények

Thorma János 1848-as képei és nagybányai festményei

Helytörténeti és néprajzi állandó kiállítás

Témája: a település 17–19. századi története és néprajza a 17. század vége és a 19. század vége közti időszakban. I. terem: a török kor vége, a Rákóczi szabadságharc, redemptio, 18. századi viselet és kultúra. II. terem: a céhek, az állattartás, az iparművészet és a háztartás tárgyai, lakás és viselet bemutatása. III. terem: földművelés, szélmalomok, 1848 eseményei. IV. terem: 19. századi paraszt-polgári kultúra: lakás és viselet. A kiállítás módja: enteriőrök, tárlók, posztamensek és dobogók.

Kora: 24 évvel ezelőtt, 1979-ben költségvetési eszközökből készült. Rendezték: Bárth János, Bodor Géza, Orosz László és Vorák József.

Felújítás: a megnyitás után 19 évvel, 1998-ban háromnyelvű feliratozással, 2 dekoratív tárggyal, egy ládával és egy festménnyel egészült ki. A múzeumról és az állandó kiállításról egy háromnyelvű leporelló ad tájékoztatást.

Az igazgató véleménye a 24 éves kiállításról kérdőív-válaszban: „A kiállítást megfelelőnek tartjuk, újat készíteni nem tudunk anyagi okok miatt.” (A szerző megjegyzése: ezekben az években készül(t) a város monográfiája, szerkesztőség a múzeumban, szerkesztő a múzeumigazgató. Ezzel a múzeumigazgató időszerű, maga vállalta feladatait jeleztem.)

SZEGED

Móra Ferenc Múzeum – Adatközlő és rendező dr. Juhász Antal néprajzos muzeológus, osztályvezető, közben megyei igazgatóhelyettes az első két kiállítás rendezésekor. Összesen három állandó kiállítást rendezett. Ezekről külön-külön adatlapit tájékoztatást és szóbeli kiegészítést is adott. Az első másfél év alatt készült el, 1964-ben nyílt meg. Technikai és látványtervezők: Boreczky László tervező Központi Múzeumi Igazgatóság (KMI) Kiállításrendező Osztálya, a kiállítást az osztály munkatársai rendezték. Címe:

Szeged környéki népelet

Ennek egységei voltak: halászat, vízi élet, homoki gazdálkodás, paprika- és szőlőtermesztés; néhány kiemelkedő kisipar: papucsos, késes, szíjgyártó; parasztpolgári öltözetek, végül a 19. század fordulója hagyományos házberendezés, szoba-konyha-kamra enteriőr. A kiállítás módja, az installálás vegyes, minden lehetséges módot alkalmaztak. 8–10 év után az installációt felújították. Tizennégy évig állt.

A második 1979-től 1991-ig állt. Címe:

Csongrád megyei parasztbútorok és népviseletek

A kiállításon szerepel egy szobából, konyhából és padlásból álló paraszti házbelső. (Később készülnek el az ópusztaszeri házak.)

A harmadik 1989 és 1991 között készült el. A technikai és látványtervet a Központi Kiállításrendező Osztály készítette, a kivitelező csoport vezetője Hámori László volt. 1991-ben nyílt meg. Napjainkban is áll. Címe:

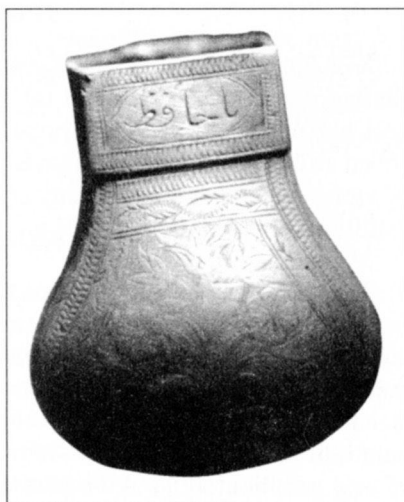
Csongrád megye népművészete

A rendező a cím szerinti témát a 18. századtól az 1940-es évekig négy időmetszetben mutatja be, időszakonként az éppen hangsúlyos, virágzó népművészeti ágakat, ennek megfelelően például az egyik időszakban a festett bútorokat, a másikban a fazekasságot, majd az öltözeteket. Időszaki kiállításként nyersebb állapotában a Néprajzi Múzeumtól a csongrádi múzeumig több helyen bemutatták az országban. A kiállításhoz jó előmunkálatul szolgáltak a *Csongrád megye népművészete* című kötethez az 1980-as években végzett kutatások.

Juhász Antal véleménye kérdőív-válaszban a kiállításról:

„Úgy vélem, a kiállítás »látványterve« és megvalósulása igen színvonalas, jól kihasználja a hatalmas, magas terem adottságait. Jó megoldásnak tartom a kiállítási egységek fölötti frízen elhelyezett fotónagyításokat (archív fotókat).”

„Jól áttekinthető, nem zsúfolt, látványos.”

A csongrádi Tari László Múzeum állandó tárlatából

Tervek a következő években elkészülő új állandó kiállításról:

Bárkányi Ildikó szerint az új kiállítás témája a paraszti gazdálkodás és életmód bemutatása lesz. Ez pályázatokkal 2006-ban, 2007-ben valósulhat meg. A kiállítás Bárkányi Ildikó életmód- és Fodor Ferenc gazdálkodásvizsgálatát fogja az adott formában, műfajban összegezni.

Példák az Alföldön újnak számító, az utóbbi 8-5-3 évben megnyílt kiállításokra:

JÁSZBERÉNY

Jász Múzeum – igazgató, néprajzos muzeológus Hortiné dr. Bathó Edit szóbeli közlése alapján.

Állandó kiállítások, részben felújítások, megnyitás időpontjai, 1995, 1998.

Címük:

Lehel kürtje

Élet a jászok földjén

Helye: dór oszlopos lóistálló, részei: régészeti, történeti és néprajzi. Minden kiállításban magyar és angol, a történetiben angol nyelvű feliratok is olvashatók.

A Jászság népviselete

Időszaki kiállításaként készült egy évre, 2002 júliusától 2003 júniusáig tartott nyitva. Huszonkét bábu ünnepi és hétköznapi viseletbe öltöztetve, minden korosztály nemek szerint is képviselteti magát. A lebontott kiállítás egy része beépült az állandó kiállításba, másik részét vándoroltatják. (Kérésre elvihető és bemutatható időszaki kiállításaként.)

TISZAFÜRED

Kiss Pál Múzeum – igazgató, néprajzos muzeológus dr. Füvessy Anikó. Az adatlapot is kitöltötte, szóbeli tájékoztatást is nyújtott, kiadványokat is küldött. Az új állandó kiállítás forgatókönyve pályázathoz 1999-ben készült el, ebben az évben az épület felújítását is megkezdték. A kiállítást húsz intézmény és szervezet támogatta. Látványtervét Bánkúti Albin 2000-ben készítette; a kiállítás 2001 januárjában nyílt meg. Címe:

Mesterek és mesterművek

Tiszafüred művészi kisipara és háziipara

A kiállítás új, nem felújítás. Nem ad történeti áttekintést, a mezőváros népművészetét és annak gazdasági-történelmi háttérét vizsgálja, kiemelve a település híres kisiparait, továbbá a textil- és pástorművészetet. A kiállítás módja: enteriőr, tárlók és dobogó. A szűkös költségvetés új technikák alkalmazását nem tette lehetővé. A kiállítás három éve áll, a rendező-igazgató szerint még 15 évig nem bontják le. A Tiszátó melletti üdülővárosok, Tiszafüred és Abádszalók nagy és növekvő idegenforgalma fogja éltetni. A kiállításához többnyelvű leporelló, magyar vezető és kiemelt témákban (fazekasság és fanyereg) ismeretterjesztő füzetek készültek. (Ezektől a szerző kapott, előadása után a kiadványok a zentai múzeumban maradtak.)

TÚRKEVE

Finta Múzeum – Dr. Örsi Julianna igazgató, néprajzkutató, az új állandó kiállítás rendezője, adatszolgáltatója szóban. Felhasználtam a 2002-ben megjelent kiállításvezetőt. Az 1967 és 1998 között, 31 évig nyitva tartó előző állandó kiállítás után 2001. december 1-jén nyílt meg a jelenlegi. Főcíme, majd a kiállításrészek alcímei:

Hírünk a világban

Túrkeve földje és népe

természetrajzi, régészeti

Túrkevei évszázadok

Fejezetek a város történetéből

Hírünk a világban

képzőművészeti kiállítás

A Tiszántúl kis, de több nevezetességgel bíró települése természeti nevezetességeit (Ecsegpsuzta), régészeti értékeit (például terehalmi bronzkori leletek), várostörténetét a török időktől a 19. század végéig tárgyalja. Ez utóbbi egységben a népi kultúrát, annak jellegzetes tárgyait is bemutatja. A harmadik részben a városból és környékéről elszármazott kiemelkedő személyekkel, a filmes Korda testvérek és a szobrász Finta testvérek életútjával, műveikkel ismerkedhet meg a látogató. A kiállításban az installálás egyszerű, ötletes és változatos: posztamens, felöltötötett bábu, jelzesszerű enteriőrök, keretezett képek és óriási faliképek, üvegpalcok, üvegfalak. A harmadik részben ezek festményekkel, szobrokkal egészülnek ki. A múzeumépületet és a kiállítást az ismertető 41 színes képpel szemléletesen mutatja be.

A modern technika alkalmazása külön pályázattal megszervezve: „touch monitor” számítógéppel, külön programmal, videofilm vetítéséhez megfelelő berendezés. A két éve álló kiállítást rendezője legalább 2015-ig alkalmasnak tartja látogatásra.

Az épület földszintes, két utcára néző, sarki ház. Az utcai homlokzat és az állandó kiállítási rész felújítása 1998-ban fejeződött be.

BÉKÉSCSABA

Munkácsy Mihály Múzeum – Ando György néprajzos muzeológus, az új állandó kiállítás rendezője, adatszolgáltatója szóban és írásban. Az adatlapot újra írva, formázva válaszolta meg és 4 mellékletet (főbb adatok, témavázlat, megvalósítási ütemterv és támogatók) csatolt hozzá. A 2003. május 28-án nyílt kiállítás címe:

Azonosság, másság, sokszínűség

(Az együttélés évszázadai Békés megyében)

A 193 négyzetméter területen egy légtérben, dobogókkal osztott térben mutatja be a megye népességét alkotó négy nemzetiség: magyar, német, román, szerb és az etnikai diaszpórát alkotó romák kultúráját, külön-külön egységben, ahogy a török utáni betelepítésektől a 20. század elejéig egymással kölcsönhatásban alakultak. A kiállításban a hat nyitott ablak a megyének a nemzetiségek befogadása iránti nyitottságát szimbolizálja. Három újabb egységet, Békés megye családait, a megye kerámiáját és a piacot a nemzetiségek együttélése tárgyi bizonyítékaival jelenítették meg. A terem közepére a piac került. A többi egységet körben, a falak mentén alakították ki. A kiállítás módja: a dobogókkal emelt tér a kiállítóhely, meghatározóak az enteriőrök viseletes bábukkal, egységenként egy-egy oldal összefüggő szöveggel. (Felirat összesen 14 darab.)

A Békéscsabán és a megye más városaiban dolgozó történész és néprajzos muzeológusok egy-egy témakört, egy-egy nemzetiség feldolgozását vállalva működtek közre a kiállítás elkészítésében. Szakmai lektor dr. Krupa András néprajzkutató volt. A kivitelezést a békéscsabai múzeum osztályai végezték. Tizenkilenc (többségben megyei, városi intézmény, szervezet) támogató segítségével sikerült megvalósítani. Létrejött a megyei nemzetiségi-szakmai és támogatói összefogás követendő példája.

A korszerű technika felhasználása:

– színdinamikai szempontok figyelembe vétele (összhatás: színes, kavargó, ugyanakkor harmonikus)

– világítás

– CD-ről tárlatvezetés és zeneszolgáltatás

– kivetítőről diaképek és mozgófilm vetítése.

(Jelen sorok frójának megjegyzése: a diaképek és film *Ami a kiállításból kimaradt* címet, alcímet is viselhetné. Azt adja vissza képeken, amit és ahogy a kiállításban nem lehetett megjeleníteni. Ez nem hiba, hanem ötletesség.) Szórolap van, ötletes, a meghívóhoz hasonlóan egy 20 eurós bankjegy másolatába írták bele a kiállítás legfontosabb adatait. Katalógust terveznek.

A kiállítás tervezett „fennállása”: 2010.

MEZŐBERÉNY

Orlai Petrics Soma Gyűjtemény – gyűjteményvezető, néprajzos muzeológus, adatszolgáltató írásban és szóban Csete Gyula. A felújított állandó kiállítás 2003. augusztus 21-én nyílt meg. A címe:

Együttélés 200 éve Mezőberényben

A város újratelepítésének 280. évfordulójára készült. A felújítás ötlete 2003 februárjában született meg, a tervezésre, kivitelezésre fél év állt rendelkezésre. NKA pályázat mellett helyi vállalkozók és magánszemélyek segítettek a megvalósítást. Megjegyzés: a gyűjtemény vezetőjének, egyben a kiállítás rendezőjének asztalos végzettsége is van. Az installáció gyors elkészítésében ő is részt vehetett. Ez a munkálatokat felgyorsíthatta. Technikai rendező Bartó Róbertné. Két nagy teremben az itt élő három nemzetiség: magyar, német és szlovák lakáskultúráját mutatják be a 19. század második felének festett és a 20. század elejének polgári bútoraival. Az új kiállításba a régihez képest több tárgy, bútor került. Az újban a kor hangulatát tükröző installációt sikerült készíteni, beépíteni. A kiállítás módja: dobogókkal és tablókcal kiegészített enteriőrök. Az évfordulóra elkészült kiállítás épületének korszerűsítése (a fűtés megoldása) az idő rövidsége és anyagi okok miatt nem történt meg. Emiatt a kiállítást 4-5 évre tervezik. Közben frissítésre gondolnak. Új technikát anyagi okok miatt nem alkalmaztak. (Kivételek az installáláshoz használt OSB lapok.) Egy éven belül kiadvány megjelentetését tervezik.

Fiatal néprajzos muzeológusok új állandó kiállításai és kiállítási tervei:

NAGYMÁGOCS

A község első állandó kiállítását a szentesi Koszta József Múzeum munkatársai készítették. Adatközlők írásban és szóban: Mód László néprajzos muzeológus, a kiállítás rendezője és Vigh László főrestaurátor, a kiállítás kivitelezője. (V. L. nagymágocsi születésű, jelenleg is ott lakik.) A kiállított tárgyak gyűjtésében közreműködtek a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének hallgatói – ahogy a meghívóban szerepel. A kiállítás első fele 2003 júniusában nyílt meg. Címe:

Nagymágocs anno

Helye, épülete: uradalmi tisztai lak egy terme és folyosója. Három részből áll. Első rész: a helység építészeti emlékei; második rész: Felicián atya életútja; harmadik rész: helytörténet a középkortól az 1990-es évekig. A harmadik, történeti részben megjelennek a paraszti gazdálkodás eszközei. (A másfél oldalas forgatókönyvet és a 2002 szeptemberében készült költségvetési tervet Mód László csatolta a kitöltött adatlaphoz. A néprajzi egység megnyitását tervezik.)

Egy-egy faluban, községben az általános iskolában tanítók és tanárok hoznak létre helytörténeti gyűjteményt, tájházat. Ezekben raktár-kiállítási egységek és enteriőrök váltják egymást. Ezek is a múlt dokumentumai megőrzésének fontos, értékes formái, miközben sajátos bájuk is van. (Finnországban a falusi és farmtanya-turizmus részeként a régi családi tárgyakkal és dokumentumokkal a magyarországi helytörténeti gyűjtemények elrendezésénél egysze-

rőbb bemutatását láthattam 1995-ben Jyväskylä környékén és a finn Lappföldön. Itt a család régi viseleti darabjait, fényképeket, néhány eszközt a gazdálkodás megváltozott módja miatt használaton kívüli, kitakarított tárolóhelyiségben néhány régi bútoron helyezik el.) A magyarországi és külföldi gyűjtemények emlékeztetések maradnak a kiállítási mód egyszerűsége, jó értelemben vett amatőrsége miatt.

A nagymágocsi önkormányzat anyagi, erkölcsi támogatásával, a település lakosságára is számítva, a nevezett múzeumi munkatársak egyetemisták segítségével gyűjtött tárgyakból, dokumentumokból, levéltári kutatás eredményeit is felhasználva megrendezték a kiállítást. Tehát a gyűjtés és a kiállítás is profi munka volt. 2002-ben kezdtek a gyűjtéshez, 2003-ban megnyitották a kiállítás első részét. Ez a rendezés a szakszerűség és a jó ízlés mellett példája a gyors, egyszerű és olcsó installálásnak. A kiállítás módja: „sok üvegtabló és házilag készített dobogók, vitrinek”. (Megjegyzés: mindkét szakember mögött több éves közös rendezői, kivitelezői gyakorlat, tapasztalat is van.) Mód László szerint a kiállítás 15–20 évig áll majd, oka a pénzhiány, illetve az önkormányzat feltehetőleg rövid időn belül nem fog rá pénzt szánni.

SZÁZHALOMBATTA

Matrica Múzeum – igazgató, történész, etnográfus és régész: Poroszlai Ildikó.

A kiállításvezető alapján a múzeum rövid története:

A múzeum helytörténeti gyűjteményként indult, városi múzeum lett, jelenleg tájmúzeum. A városi önkormányzat tartja fenn. Az egyre gyarapodó város és múzeum hátterében a hőermű és a kőolaj-finomító áll. Állandó kiállítása 1987-ben készült. Címe:

Százhalombatta története az őskortól napjainkig

Ebben néprajzi egység is van. A Magyarországon egyedülálló Régészeti Park 1996-ban nyílt meg. Bronz- és vaskori halomsíros temetkezést mutat be, a település nevében is szereplő száz halomból ötöt. Magyar, német és angol nyelvű kiállításvezető, tárlatvezetés az előbbi nyelveken kívül franciául is folyik.

Szilágyi Dániel a Matrica Múzeumban 2003 júniusában kezdett dolgozni néprajzusként. (Az igazgató azzal, hogy önálló néprajzi státuszt kapott és frissen végzett fiatalembert alkalmazott, azt bizonyítja, hogy fontosnak tartja a néprajzi kutatást, a kiállítások rendezését. Sz. D. az állandó kiállítást a helytörténész készítette néprajzi résszel készen kapta. A meglevő, 16 éves kiállításban saját kutatáson alapuló tematikus, tárgyi és látvány-változtatásokat tervez. Új kiállításként távlatában tematikus, a régészeti korokon át a helytörténettől a néprajzig egy témára felépített kiállítást szeretne rendezni. Ehhez a Néprajzi Múzeumban Fejős Zoltán rendezte *Időképek* című kiállítás a minta. (Részletes, lelkes írását igyekeztem összegezni az előbbi néhány mondatban.)

Időszaki, állandó kiállítás – vagy változnak a fogalmak? – A kérdésre egy lehetséges válasz: példa Szegedről.

SZEGED

Móra Ferenc Múzeum – igazgató, régész dr. Vörös Gabriella, autópálya-munkálatokért felelős régész Szalontai Csaba, a néprajzi gyűjtőmunka vezetője Bárkányi Ildikó, a természettudományi kutatómunka irányítója dr. Gaskó Béla osztályvezető volt. A kiállítás megnyitása:

2003. március

Úton, útfélen . . .

A kiállítás technikai rendezéséért felelős Antal Tamás restaurátor volt.

A közös régészeti, természettudományi és néprajzi kiállítás a tíz éve folyó, az autópálya-építést megelőző muzeológiai feltáró-dokumentáló munkák bemutatásaként készült. Mindhárom kutatási-bemutatói egységben az adott kor embere, az állatvilág és növényzet életterét is kialakították. Néprajzos szerzőként ezt a részt mutatom be egy mondattal. Az autópálya építésével megszűnő paraszti kultúrát tanyaudvar, tanyaház-enteriőr, színes, nagyított munkafotók, tárlókban elhelyezett tárgyak jelenítik meg. A kiállítás része az autópálya-program: tervezés, építés és működtetés megvalósításának szemléletes bemutatása. A modern technikát a számítógépes animáció jelenti, melynek segítségével a látogató a kutatás eredményeiről szöveges és képi információt is kaphat. A megnyitóra meghívó, szórólap és tanulmánykötet készült. A kiállítás rendezését és a nyomdatermékeket a törvényileg biztosított autópálya költségvetésből finanszírozták.

Az *Úton, útfélen . . .* című kiállítás egy megyei múzeum három különböző muzeológiai kutatási területet képviselő osztályának együttműködésével született meg. (A rendezés még két másik osztály bekapcsolásával történt.) Magyarországon ilyen együttműködésre még nem volt példa, így mondhatjuk, hogy a Móra Ferenc Múzeumnak ez a kutatása és kiállítása példaértékű. (Erre a tényre Szalontai Csaba, az ásatást vezető régész, egyben a kérdésben tájékozottabb kolléga hívta fel a figyelmemet.)

A kiállítást témája és igényes, ötletes kidolgozottsága, installálása több évre szóló nyitva tartásra teszi alkalmassá. A 2003 nyarán született döntés értelmében a nevezett kiállítás több évig, amíg a régi, „. . . avarnak mondták magukat” című kiállítás helyett az új elkészül, látogatható lesz.

A kiállításról Bárkányi Ildikó írt ismertetést a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum kiadásában 2003 nyarán megjelent *Múzeumőr* Kitekintés című rovatában.

Ez a kiállítás, a jászberényi viselet-kiállításához hasonlóan (más, itt nem felsorolt példákkal együtt) jelezheti a hagyományosan kialakult időszakos és állandó kiállítási kategóriák „fellazulását”. Ez a kérdés a Néprajzi Múzeum, illetve a Fejős Zoltán vezette néprajzos-muzeológusi továbbképzésen is szóba került.

A szerző igazgató-néprajzusként vállalta a zentai előadást és a jelen cikket. A témaválasztást a saját muzeológiai munkája, a készen kapott, majd új állandó kiállítás rendezésével szerzett tapasztalatai motiválták. Itt következzen a nevezett múzeum állandó kiállítás-története vázlatosan, de az előbbieknél részletesebben:

CSONGRÁD

Tari László Múzeum – Igazgató, néprajzos muzeológus dr. Szűcs Judit. Régi fényképek dokumentálják az 1960-as évek első állandó kiállítását, melybe egyszerűen installálva van a város helytörténete (régészet, történet és néprajz). Az akkori szerény gyűjtemény csaknem teljes anyagából készült el a tárlat. 1974-ben Katona Imre és Tóth Klára forgatókönyvéből, valamint Lukács Albin és kiállításrendezői csoportja segítségével megnyílt a Kubikosok című kiállítás. Ez volt az egyetlen ilyen témájú kiállítás az országban. Ekkor, talán a helyi városvezetők és helytörténészek sugallatára, kezdték Kubikos Múzeumnak hívni. (Ezt az elnevezést az útikönyvek egy része ma is használja.) A kiállítás öt évre készült, de 20 évig állt.

1983-tól a múzeum néprajzosaként, igazgatójaként és tárlatvezetőjeként láttam és megéltem a kiállítás előregedését. Közben az 1980-as évek közepén, végén megszereztem több kubikos család hagyatékát. Tettem ezt azzal a céllal, hogy megújítsam a meglevő kiállítást. Közben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a beépített falpótlások, dobogók, tárlók és függönyök – amelyek a stukkós mennyezetű termek polgárház jellegét voltak hivatva elrejtetni – egyre rosszabb állapotba kerültek. Ugyanakkor helytörténész kollégámmal rájöttünk, hogy újból egy átfogó történeti kiállítást kell rendezni. Ehhez fogtunk hozzá 1994/1995-ben. Ettől kezdve folyamatos pályázás mellett – ha lassan is –, de párhuzamosan folyt az épület belső terének felújítása, a tárlók tervezetése, házilagos kivitelezése, a kiállítás egyre részletesebb kidolgozása, egyes elemek elkészíttetése. A kiállítási egységek címe a megnyitás sorrendjében:

2000. december 15.

Föld gyermekei, bronz fiai

Bronzkori földművesek, harcosok és kézművesek emlékei Csongrád megyében

Régész-rendező: Szabó Gábor

2001. december 3.

Csongrád évszázadai

Mozaikok Csongrád város történetéből

Helytörténész-rendező: Erdélyi Péter

2002. december 12.

Csongrád népelete

Néprajzos-rendező: Szűcs Judit

Mindhárom rész látvány- és technikai rendezője Magyar András és Vigh László volt.

A címekből is következtethetően a harmadik rész a néprajzi egység, mely a mezőváros népi kultúráját mutatja be. Az öt terem közül egy kis termet a bronzkoron kívüli régészetnek, múzeumtörténetnek szántunk, különben az egységek körülbelül azonos nagyságú területet kaptak. A néprajzi egységben bemutatjuk a vízi életet foglalkozásaival, a félszilaj állattartást, a földművelést, a háromszintes szőlőbeli gazdálkodást, a mezővárosi iparokat és a viséletet. Az installálás alapját mindhárom egységben azonos tárlórendszer jelenti, a

tárlók, fotólapok fölött frízképeket helyeztünk el, sorrendben 1-2-2 bábu teszi változatossá a kiállítóteret.

Az új állandó kiállításról, még ha műfajilag különböző tanulmányban is, de mindhárom rendező frt. Szakkutatók és a nagyközönség számára is hozzáférhetőek. A magyar, angol és német nyelvű lepoprelló 2003 decemberében készült el.

A kismúzeumok működési feltételeit ismerve, a jelenlegihez hasonló körülmények között 20 évet „adtam” ennek a kiállításnak. A takarítható, igényes asztalosmunkával készült tárlók ennél többet is kibírnak. De új téma, anyagi szakmai-személyi feltétel szerencsés egybeesése rövidebb idő alatt újabb kiállítás rendezését is lehetővé teszi.

Néhány kiállítás-rendezési kérdés

A kiállítási anyag összetétele, a tárgyak és fotók aránya a tizenöt–huszonöt évvel ezelőtt rendezett és napjainkban megnyitott kiállításokon különbözik. Míg a régiekben a tárgyak teszik az anyag 80–90 százalékát (Szeged 90–95 százalék), addig napjainkra ez lecsökken 60–70 százalékra. A tárgyak helyét fényképek, térképek, esetenként rajzok, a néprajzi kiállításban főként fényképek veszik át. A csongrádi új kiállításban 60 százalék tárgy, 30 százalék fotó, kép, 5 százalék dokumentum, 5 százalék térkép. Ez lehet változó. Erre figyelmeztet a szintén szakemberek készítette nagymágoctsi kiállítás. Mód László és Vigh László a nevezett község, falu helytörténeti, néprajzi kiállításában a tárgyak, képek és dokumentumok egyenlő arányban való szerepeltetését tervezi, illetve részben megvalósította.

A fényképek és dokumentumok jelenlétének, növekvő számának oka:

- A már nem gyűjthető tárgyak hiányát töltik be.
- A tárgyakhoz képest új információt közölnek.
- Esetenként a látogatók számára ismeretlen, kiállított tárgyak működését, használatát mutatják be.

– Korunkban a képi információ jelentősége nő, hozzászoktunk, igényeljük. (A térkép és a kézfírásos szöveg kép értékű.)

– Kiállítás-rendezési, gyakorlati oka; például a magas, üres teret frízként kitöltheti, szükség szerint kis felületen is érvényesülhet.

A képeknek, fotóknak az újabb kiállításokon való növekvő szerepét jelzi, hogy két huszonéves muzeológus is beszámolt pl. fényképekre alapozott, készülő vagy elkészült kiállításáról. A szombathelyi Savaria Múzeum ifjú néprajzosa, Illés Péter a Csaba József (1903–1983) tudósi és képi hagyatékot bemutató időszaki kiállításról *Csaba József fényképes dokumentációi és az etnográfiai látásmód* címen tartott előadást kulturális antropológiai megközelítésben *A fotó a néprajzi muzeológiában* elnevezésű konferencián, 2003 szeptemberében. A múzeumban őrzött felvételek egytizede kilenc fő témában (például vad- és madárfogás, méhészkedés, halászat) paravánokon elhelyezve, zsinóron felfüggesztve, alattuk több helyen a fotós szövegeivel, a múzeum tárgyi gyűjteményéből a megfelelő tárgyak elhelyezve. A képek egy része tevékenységsorozatot mutat be. Az előadó a kép jelentését, a kép, a szöveg és a tárgy együttes jelentését, mint a paraszti hagyományos világról benne és kortársai-

ban formálódó képet értelmezi a kiállítás összefoglalásaként. Illés Péter az 1970-es években és utána születő generáció nevében keresi a képeken és a hozzákapcsolódó szövegben és tárgyakban a második világháború után, az 1960-ban bekövetkezett téveszítéssel, a gazdálkodás változásával eltűnő paraszti kultúrát. Ebben az ismeretkeresésben – mivel a való világban nincs vagy alig található nyoma – a képi információ nagyon fontos, gyakran legfontosabb.

Frazon Zsófia, a pécsi Janus Pannonius Múzeum szintén ifjú néprajzosa a már említett konferencián – amely egyben a néprajzos muzeológusok továbbképzését szolgálja – *Kép-alá-írások* címen tartott előadást egy 40 év után megismételt terepmunkáról és az abból készülő kiállításról. A kutatáshoz és a bemutatáshoz kapcsolódó módszertani és elméleti kérdéseket elemezte. Az elemzés alapja a Győr régi, földművesek lakta városrészében 1960-ban Filep Antal, majd 2000-ben fiatal kutatók, köztük Frazon Zsófia végezte két terepmunka, fotózás és szöveges anyag gyűjtése, más megfogalmazásban: beszélgetések. (Témája a házakhoz kötődve a család élete, életmódja, mindezek változása.) A kiállításban „az egyes képekhez, képpárokhoz kapcsolódó képaláírások ezekből a beszélgetésekből készülnek (majd). Így a képaláírások nem (csak) a kutató/kutatók kommentárjai, hanem az »adatközlők« saját elbeszélései és történetei, a fotókon látható tárgyak és változások személyes interpretációi.” (Idézet az előadó összefoglalójából.)

Mindkét előadás az elődök munkájához kötődve, kulturális antropológiai szemlélettel íródott, s mindkettő a kor, a 21. század elején rendezett néprajzi kiállításon a képek meghatározó szerepére hívja fel a figyelmet, és az állandó vagy funkciójában azt helyettesítő kiállításban a képek szerepének növekedését, illetve a számítógépes technika alkalmazásával a kép és szöveg megjelenésének a korábbtól eltérő módját jelzi.

Az állandó kiállítások egy részében megtaláljuk a technikai újításokat, pontosabban a képi, szövegi és zenei információknak az új, gyakran 20-30 évvel ezelőtt technikai újításnak számító berendezések alkalmazásával történő átadását. Vidéki és tájmúzeumokban, ahova alkalmanként kevesebb pénz jut (kemény harcok árán is), külön pályázattal, külön támogatásért harcolva lehet a kiállításához modern technikai berendezéseket szerezni. Mielőtt feleslegesnek tartanánk, rá kell jönnünk, hogy az ifjú generáció tagjainak többségét videofilmekkel (mozgó képekkel), megfelelő zenével és főként „touch monitor”-ral lehet be- és visszahívogatni a múzeumba.

Szabad-e kérdésekkel befejezni egy előadást vagy írást? Szokásszerűen nem, de én most megteszem. A 20. században dogmává vált fogalmak voltak, *kiállítás* (néprajzi kiállítás is) tárlókkal, posztamensekkel, enteriőrökkel, esetleg képekkel, rajzokkal és térképekkel kiegészítve; valamely részkérdést feldolgozó *időszaki kiállítás* néhány héttől egy évig terjedő nyitva tartással; *állandó kiállítás* több, 5–10, 20–30 évig látogathatóan, nagyobb témakörben, időálló rendezésben. A kiállított anyag főként tárgyakat jelentett. Lehetett a vitrinekben elhelyezett apró tárgyakból és posztamensen, dobogókon nagyobb tárgyak sorából *raktár-kiállítás*. (Példa erre Szegeden a Móra Ferenc Múzeumban a 20. század elején a néprajzi gyűjtemény bemutatása vitrinekben, Bécsben az

Osztrák–Magyar Monarchia népeinek 18–19. századi kultúráját bemutató állandó kiállításában, egyben az azonos nevű múzeumban a bútorművészeget bemutató rész. Az egész kiállítás napjainkban is látogatható.)

Ezek a fogalmak lazulni látszanak. Az előbbieken bemutatott példák a fogalmak változása mellett kérdéseket vetnek fel. Ezek a következők:

A hagyományos állandó, időszaki és raktár-kiállítás fogalmakban kell-e, lehet-e gondolkodnunk tervezéskor, rendezéskor?

A tárgyak és képek, dokumentumok aránya hogyan alakul?

A raktár-kiállítás szükségéből és egyszerű lehetőségként továbbra is gyakorlati fogalom marad?

A hagyományos kiállítás és az új technikával létrehozott virtuális világ együtt fogja szolgálni a látogatót?

A virtuális kiállítás helyenként teljesen átveszi a „hatalmat” bizonyos témákban és helyeken?

A tájmúzeumokban megmarad-e a települést és környezetét bemutató, 10–30 évig álló kiállítás?

Mennyiben fogják a kiállítások tartalmát, formáját alakítani – az egyébként jó, érdekes – nyugat-európai törekvések?

Mennyiben lehet ezt felülről alakítani?

A kérdések sorát zárva, a válaszokat meghagyom az olvasóknak és a következő évek, évtizedek gyakorlatát alakító muzeológusoknak annak jegyében, hogy hiszem, a múltjára kíváncsi és benne azonosságát kereső ember a múzeumot és a kiállítást – míg él a földön egy bizonyos civilizációs szinten – igényelni fogja.

IRODALOM

(II.) BATHÓ Edit

2003 *Kiállítás új köntösben. Lehetőségek és megoldások a Jász Múzeum új állandó kiállításában.* In: Fejős Zoltán (szerk.). *Néprajzi Értesítő*, Budapest, 127–130.

FEJŐS Zoltán

2003 *A kiállítás mint átmeneti rítus.* In: Fejős Zoltán (szerk.). *Néprajzi Értesítő*, Budapest, 57–68.

FRAZON Zsófia

2004 *Kép-alá-írások.* Megjelenőben.

GRÁFIK Imre

2003 *A bajai Türr István Múzeum új állandó kiállítása.* In: Fejős Zoltán (szerk.). *Néprajzi Értesítő*, Budapest, 131–135.

ILLÉS Péter

2004 *Csaba József fényképes dokumentációi és az etnográfiai látásmód.* Megjelenőben

JUHÁSZ Antal (szerk.)

Csongrád megye népművészete. Budapest

MERK Zsuzsa

1999 *Két kiállítás képei. Kiállítás-rendezések és tanulságaik.* In: Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1998, 107–112.

SÁRI Zsolt

2003 *Milyen legyen egy új állandó kiállítás? Gondolatok a Néprajzi Múzeum A magyar nép hagyományos kultúrája* című kiállítás kapcsán. In: Fejős Zoltán (szerk.). *Néprajzi Értesítő*, Budapest, 121–126.

SZILÁGYI Miklós

1990 Szándékok és eredmények a vidéki múzeumok néprajzi gyűjteményeinek megalapozásában (1920 előtt). *Ethnographia*, 101., 1–50.

SZUHAY Péter

2003 *Hagyományok és újítások a Néprajzi Múzeum kiállítási törekvéseiben 1980–2000.* In: Fejős Zoltán (szerk.). *Néprajzi Értelőd*, Budapest, 77–96.

SZÜCS Judit

2003 Új állandó kiállítás Csongrádon. *Magyar Múzeumok*, 2., 49–52. *Csongrád népelete* című állandó kiállítás leírása. In: Bárkányi Ildikó (szerk.). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, *Néprajzi tanulmányok*, 4., Szeged, 247–287.

2004 *Fotók egy új állandó kiállításban.* Megjelenőben a *Tabula* című folyóiratban.